

हराएका कथाहरू कथासङ्ग्रहका कथाको पात्रविधान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

सङ्काय नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत

एम.ए. चौथो सत्रको शोध (४८३) को

प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

सुजता शर्मा

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

२०७४

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरका स्नातकोत्तर तह चौथो सत्रकी छात्रा सुजता शर्माले “हराएका कथाहरू कथासङ्ग्रहका कथाको पात्रविधान” शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार गर्नु भएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको प्रस्तुत शोधकार्यसाग म पूर्ण सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७४/०४/०९

““ .....

(प्रा.डा. कृष्णहरि बराल)

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको शैक्षिक सत्र २०७०/२०७१ का छात्रा सुजता शर्माले स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) नेपाली विषयको चौथो पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नु भएको “हराएका कथाहरू कथासङ्ग्रहका कथाको पात्रविधान” शीर्षकको शोध मूल्याङ्कन समितिद्वारा आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	नाम	हस्ताक्षर
१.	प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम (विभागीय प्रमुख)	.....
२.	प्रा.डा. कृष्णहरि बराल (शोध निर्देशक)	.....
३.	सहप्रा.डा. नेत्रमणि सुवेदी (बाह्य परीक्षक)	.....

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत “हराएका कथाहरू कथासङ्ग्रहका कथाको पात्रविधान” शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको चौथो पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु प्रा.डा. कृष्णहरि बरालको कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हा । यो शोध तयार गर्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न कठिनाई र समस्याहरूसाग जुध्ने प्रेरणा दिादै सही मार्गनिर्देश गराएर अघि बढ्न उत्प्रेरित गरी आऽना कतिपय व्यावहारिक कार्यलाई थाती राखेर कुशल र समूचित दिग्दर्शन गराउनुभएकोमा म हार्दिक कृतज्ञता एवम् श्रद्धा व्यक्त गर्दछु ।

शोध तयार गर्ने कार्यमा विविध कार्यव्यस्ततालाई पर्वाह नगरी आऽनो अमूल्य समय निकालेर निर्देशन सुझाव तथा सल्लाह दिई उत्प्रेरित गर्नुहुने नेपाली केन्द्रीय विभागका विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम एवम् सम्पूर्ण गुरुवर्गप्रति प्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोध तयार पार्दा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय, काठमाडौंप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यसरी नै आर्थिक र व्यवहारिक समस्यासाग सङ्घर्ष गर्दै आऽनो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यो अवस्थासम्म ल्याइपुऱ्याउनु हुने माता घनाकुमारी शर्मा गौडेल तथा पिता दयाराम गौडेल लगायत दाज्यु शैलेन्द्र र गंगासागरप्रति म ऋणी छु । त्यसैगरी प्रस्तुत शोधकार्यमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नु हुने साथीहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्तमा यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष पेश गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र : २०७१/०७२

क्रमाङ्क : १

विभाग

मिति: २०७४/०४/०१

त्रि.वि. कीर्तिपुर

.....
(सुजता शर्मा)

नेपाली केन्द्रीय

विषयसूची

सिफारिस पत्र	(क)
स्वीकृति पत्र	(ख)
कृतज्ञताज्ञापन	(ग)
सङ्क्षेपीकरण शब्दसूची	(घ)

पहिलो परिच्छेद : शोधपरिचय

१.१ विषयपरिचय	१
१.२ शोधसमस्या २	
१.३ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व	५
१.५ शोधपत्रको सीमाङ्कन	५
१.७ शोधविधि ५	
१.७.१ सामग्रीसङ्कलन ६	
१.७.२ विश्लेषणविधि	६
१.८ शोधको रूपरेखा	७

दोस्रो परिच्छेद : पात्रविधानको सैद्धान्तिक परिचय

२.१ विषयप्रवेश ८	
२.२ 'चरित्र' शब्दको व्युत्पत्ति र अर्थ	९

२.३ पात्रको सैद्धान्तिक परिचय	११
२.४ कथामा पात्रको भूमिका	१२
२.५ चरित्रचित्रण	१३
२.५.१ प्रत्यक्ष वा वर्णनात्मक विधि	१४
२.५.२ अप्रत्यक्ष वा नाटकीय विधि	१४
२.५.४ आत्मकथात्मक विधि	१५
२.६ पात्रविधानको औचित्य	१६
२.७ पात्रको प्रकार	१७
२.८ कथामा पात्र वर्गीकरणका आधारहरू १८	
२.८.१ लिङ्गका आधार	२२
२.८.२ कार्यका आधार	२२
२.८.३ प्रवृत्तिका आधार	२४
२.८.२ स्वभावका आधार	२४
२.८.२ जीवन चेतनाका आधार २५	
२.८.६ आसन्नताका आधार	२६
२.८.७ आवद्धताका आधार	२६
२.९ निष्कर्ष	२७

तेस्रो परिच्छेद : हराएका कथाहरू कथासङ्ग्रहका पात्रहरूको विश्लेषण

३.१ 'ज्ञानी मामा' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण

२९

३.२ 'धर्तीमा तीन खण्ड पानी छु रे' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण ३४	
३.३ 'एक मुठी माटो' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण	३८
३.४ 'रानी र दरबार' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण	४१
३.५ 'एउटा अमलपित्तको आखा' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण ४४	
३.६ 'एउटी अवकाशप्राप्त वेश्याको आत्महत्या ' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण ४७	
३.७ 'उसैले रोजेको अन्त्य' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण ५०	
३.८ 'चर्किएको घर' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण	५२
३.९ 'घोष्टिएको डुङ्गा' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण	५४
३.१० 'अन्त्यमा ती आखा' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण ५८	
३.११ 'ठन्टी काकी' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण ६०	
३.१२ 'विघटन' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण	६३
३.१३ 'हराएकाको खोजी' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण	६६
३.१४ 'कुनै न कुनै दिन त ...' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण	६९
३.१५ 'यी रगतमा बााच्नेहरू' कथाका पात्रहरूको विश्लेषण	७१
३.१६ निष्कर्ष	७४

चौथो परिच्छेद : उपसंहार तथा निष्कर्ष

३.१ उपसंहार	७७
३.२ शोधनिष्कर्ष	७८
सन्दर्भ सामग्रीसूची	८१

सङ्क्षेपीकरण शब्दसूची

सं.	:	संस्करण
सम्पा	:	सम्पादक
डा.	:	डाक्टर
प्रा.	:	प्राध्यापक
पृ.	:	पृष्ठ
पु.	:	पुरुष
ने.	:	नेपथ्यीय
म.	:	मञ्चीय
प्र.	:	प्रमुख
स.	:	सहायक
गौ.	:	गौण
अ.	:	अनुकूल
प्र.	:	प्रतिकूल